

Årets teaterhändelse i Estland:**Malvius spelman succé i Tallinn**

Spelman på Taket i Georg Malvius regi blev årets teaterhändelse i Estland. Det är alla överens om. Några säger till och med att det inte på många år har visats en bättre föreställning i landet.

Premiären blev en succé i ords rätta bemärkelse och en mineshögtid. Estlands premiärminister och president närvarade. Det hölls många tal på scenen efteråt i en blandning av segerrus och eftertänksamhet.

När man varit med om andra framsföranden på nationalscenen Estonia kan man vittna om den beredvillighet att låta sig förföras och omskakas som publiken visade denna gång, och den påtagliga entusiasmen.

Det finns i vanliga fall ingenting mer tystlåtet än en estländsk operapublik. Man applåderar inte dirigenten när han kommer in, inte ett ljud hörs efter Ouvertyren, inte en aria eller ensemblesång applåderas annat än vid sällsynta tillfällen. Applåderna kommer på slutet och är ofta mer artiga än hjärtliga. Estländarna eller i det här fallet tallinnborna har helt enkelt andra operavanor än vi i väst.

Men vid Spelman på Taket-premiären började applåderna redan inför den första scenen, och efter praktiskt taget varje avsnitt blev uppmärksamheten hörbar. Slutets applådtack var extraordi-

Spelman på Taket som spelas på Estlands nationalscen Estonia överraskar hela tiden med nya infall. Här en scen med mjölkutköraren Tevje (Jüri Krjukov), hans Golde (Helgi Sallo) och deras tre döttrar.

ens om. Några säger till och med att det inte på många år har visats en bättre föreställning i landet.

Premiären blev en succé i ordets rätta bemärkelse och en minneshögtid. Estlands premiärminister och president närvarade. Det hölls många tal på scenen efteråt i en blandning av segerrus och eftertänksamhet.

När man varit med om andra framföranden på nationalscenen Estonia kan man vittna om den beredvillighet att låta sig förföras och omskakas som publiken visade denna gång, och den påtagliga entusiasmen.

Det finns i vanliga fall ingenting mer tystlåtet än en estländsk operapublik. Man applåderar inte dirigenten när han kommer in, inte ett ljud hörs efter Ouvertyren, inte en aria eller ensemblesång applåderas annat än vid sällsynta tillfällen. Applåderna kommer på slutet och är ofta mer artiga än hjärtliga. Estländarna eller i det här fallet tallinnborna har helt enkelt andra operavanor än vi i väst.

Men vid Spelman på Taket-premiären började applåderna redan inför den första scenen, och efter praktiskt taget varje avsnitt blev uppmärksamheten hörbar. Slutets applådtack var extraordinärt långt, minst 7-8 minuter, det hördes bravorop och slutligen blev det stående ovationer, som är något lika ovanligt för estländsk publik som det har blivit vardagsvara för svensk.

Inte en död punkt

Föreställningen var värd det. Den hade ett tempo och en intensitet som imponerade. Den tog ut svängarna i de humoristiska avsnitten, hela tiden överraskade den med nya infall. Danserna - av den finländske koreografen Juhani Rytkölä - var talrika och roligt varierade. Det fanns praktiskt taget inte en död punkt. Ändå kan man säga att musikens mest framträdande drag var dess allvarliga inriktning och där fanns också plats för sötna och ömhet. Orkestern klingade väl under Jüri Alpersten.

Spelman på Taket som spelas på Estlands nationalscen Estonia överraskar hela tiden med nya infall. Här en scen med mjölkutköraren Tevje (Jüri Krjukov), hans Golde (Helgi Sallo) och deras tre döttrar.

Allvaret i pjäsen, som hade tydliga paralleller med estländarnas eget öde, fick sin accentuering. När Tevje och hans judiska familj tvingas lämna sin lilla by och Tevje drar runt med sin kärra följer hela byn efter honom. På scenen blev det en lång stilla marsch av alla de medverkande under mörka förtecken. Plötsligt stannade alla upp och vände sig sakta mot publiken. Det blev dödstill. Och i något som kan betecknas som en tyst minut betraktade artister och publikens estländare varandra och sörjde därmed de många tusentals ester som deporterades till Sibirien för exakt 40 år sedan.

Natten mellan den 25 och 26 mars 1949 skedde deportationen på Stalins order. I parken utanför teatern hade då medlemmar av Folkfronten hela dagen paraderat med den blå-svart-vita estländska flaggan framför statyn av Estlands

störste författare Anton Hansen Tammsaare (1876-1940). På statyns vida sockel brann hundratals stearinljus. Ideligen kom människor och lade dit blommor och tände nya ljus. Desto mer anmärkningsvärt var det som stearinljus - som så mycket annat - är en bristvara i Estland.

Vemodig Tevje

Också den sceniska framgången var desto mer aktningvärd som artisterna är operasångare och inte vana vid så mycken talad dialog. Tevje själv - Jüri Krjukov - var dock utlånad från Tallinns Dramatiska teater. Han skulle ha gjort succé i vilket västerländskt land som helst med de högsta fordringar på artistisk kunskap och utspel. Den 34-åriga skådespelaren blev tillsammans med makan Golde/Helgi Sallo det nav kring vilket hela föreställningen kretsade. Vid

drömsekvensen där farmodern och de avlidnas andar visar sig för makarna gjorde Malvius en ekvilibristisk uppvisning som rev ner applåder. Å andra sidan lät han Tevje göra en vemodig framställning i scenen där han tvingar sig att utesluta sin dotter ur familjegemenskapen eftersom hon gifter sig med en icke-jude. Den fick, i motsats till andra uppsättningar, ömhet och värme när han - med dottern dansande i bakgrunden - erinrade sig sin kärlek till henne.

Konstnärligt lyft

Dräkterna och scenografin - som helt byggde på Chagalls målningar - var för estniska förhållanden ovanligt professionellt utförda och hade kvalitet. Orsaken var delvis att koreografen Juhani Rytkölä tagit med sig tyger och annat material från Finland. Teaterns tekniska utrustning är också under

all västerländsk kritik. Belysningen är sådan att man måste arbeta med att bringa till fördel det som annars är nackdelar. Kort sagt, det var ett stort arbete att göra en bra föreställning.

Georg Malvius svarade på alla hyllningstalen med att säga att han hela tiden innerligen hoppats att föreställningen skulle bli ovanligt bra. Han har starkt upplevt den estniska frigörelsekampen - något som ingen kan undgå även om det varit en kort vistelse i Estland - och föreställningen var hans gåva till estniska folket. Artisterna svarade med att säga att de varit med om ett konstnärligt lyft som de inte upplevt på länge. Georg Malvius är mer än välkommen tillbaka och planer har redan utarbetats för hans återkomst.

Ulla-Britt Edberg

Aasta teatrisündmus Eestis.
Malviuse "Viuldaja" Tallinnas edukas

"Viuldaja katusel" Georg Malviuse lavastuses sai aasta teatrisündmuseks Eestis. Nii arvavad kõik. Mõned ütlevad koguni, et nii head etendust pole olnud mitmeid aastaid.

Esietendus oli menukas selle sõna tõelises tähenduses ja samas ka mälestuspüha. Eesti president ja peaminister olid kohal. Peale etendust peeti laval mitmeid kõnesid, milles segunesid võidujoovastus ja järelemõtlikkus. Olles viibinud ka "Estonia" teistel etendustel, tuleb tunnistada, et näitlejad olid meelitatud publiku silmnähtavast entusiasmist.

Pole olemas midagi vaiksemat, kui tavaline eesti ooperipublik. Dirigendile ei aplodeerita, kui ta sisse tuleb, avamängu jooksul pole kuulda ühtki häält, ainult harva aplodeeritakse mõnele aariale või ansambli laulule. Plaksutatakse lõpus ja tavaliselt rohkem viisakuse pärast kui südamest. Eestlastel või praegusel juhul tallinlastel on lihtsalt teised kombed kui meil läänes.

Aga "Viuldaja" esietendusel algasid aplausid juba enne esimest stseeni ja publiku tähelepanu avaldus kuuldavalt peaaegu peale iga väiksemat osa. Lõpu tänuaplous oli ebatavaliselt pikk, vähemalt 7 - 8 minutit, oli kuulda braavo-hüüdeid ja lõpuks tõusti ka püsti, mis on eesti publiku jaoks niisama ebaharilik, kui see on tavaline rootsi publikule.

Etendus oli seda väärt. Selle tempo ja intensiivsus avaldasid tõesti muljet. Humoristlikud stseenid olid välja mängitud ja vaatajad üllatasid pidevalt uued originaalsed ideed. Tants, mille oli seadnud soome koreograaf Juhani Rytkölä, oli palju ja erinevaid. Praktiliselt polnud ühtegi surnud punkti. Siiski võib öelda, et muusikali kõige silmapaistvamad jooned olid selle tõsane suunitlus ja ruumi oli jäetud ka õrnadele tunnetele. Orkester kõlas hästi Jüri Alperteni käe all.

Näidendi tõsidus, millel on selged paralleelid ka eestlaste enda saatusega, sai piisavalt rõhutatud. Kui Tevje ja tema juudi perekond sunnitakse külast oma lahkuma, läheb ta vankrit vedades ja kogu külarahvas järgneb talle. Laval tuli sellest pikk ja vaikne minekustseen ja kõik näitlejad mängisid seda mustade mõtetega kaasa. Järsku seisatusid kõik ja pöördusid nägudega publiku poole. Saalis valitses surmavaikus. Seda vaikset hetke, mil näitlejad ja eesti publik vaatasid üksteist, võib nimetada ka leinaminutiks, millega mälestati neid tuhandeid eestlasi, kes täpselt 40 aastat tagasi saadeti asumisele Siberisse. Öösel vastu 26. märtsi 1949 viidi Stalini käsul läbi küüditamine.

Teatri ligidal olevas pargis kogunesid sel puhul Rahvarinde esindajad sini-must-valgete lippudega eesti suurima kirjaniku A.H.Tammsaare (1876 - 1940) kuhu ees. Skulptuuri ees põles sadu küünlaid. Ikka ja jälle tuli inimesi, kes panid sinna lilli ja süütasid uusi küünlaid. See väärrib nimetamist, sest küünlad, nagu palju muudki, on Eestis defitsiitne kaup.

Ka lavalised edusammud väärivad seda enam märkimist, et esinejad on ooperilauljad ja pole nii pikkade sõnaliste osadega harjunud. Tevje ise - Jüri Krjukov - on siiski laenatud Tallinna Draamateatrist. Tema oleks edu saavutanud ükskõik millises maas Läänes, ka kõige kõrgemate nõudmistega näitlejameisterlikkusele. See 34-aastane näitleja koos abikaasa Goldega (Helgi Sallo) saidki keskpunktiks, mille ümber keerles kogu etendus. Unenäostseenist, kus peategelastele ilmutavad end Vanaema ja teiste surnute hinged, on Malvius teinud ekvilibristilise etteaste, mis teenis ka tugevad aplausid. Teisest küljest on Malvius aga teinud ka nukra stseeni, kus Tevje sunnib end tüdruku perekonnast välja heitma, sest see ei abiellunud juudiga. Vastukaaluks varasematele teostustele oli seekord lavastuses ka õrnust ja soojust, kui tüdruk tantsis laval tagaplaanil ning isa meenutas oma armastust lapse vastu.

Kostüümid ja lavakujundus, mis olid üles ehitatud Chagali maalidele, olid eesti olusid arvestades ebatavaliselt professionaalselt ja kvaliteetselt teostatud. Põhjuseks oli osaliselt ka see, et koreograaf Juhani Rytkölä oli Soomest kaasa toonud kangaid ja teisi materjale. Teatri tehniline varustatus on samuti allpool igasugust lään kriitikat. Valgustus on selline, et tuleb enne tublisti vaeva näha, enne kui õnnestub muuta see, mis tavaliselt puuduseks on, nendes oludes eeliseks. Lühidalt öeldes tuli hea etenduse nimel palju vaeva näha.

Georg Malvius vastas kõikidele tervituskõnedele öeldes, et sisemiselt oli ta kogu aeg lootnud, et tükk tuleb erakordselt hea. Tal oli olnud võimalus kaasa elada Eesti praegusele vabadusvõitlusele. Sellest ei pääseks muidugi ka see, kes tuleb Eestisse vaid lühikaseks ajaks. Etendus olnud tema kingitus Eesti rahvale. Näitlejad väitsid, et nemad on läbi elanud kunstilise hüppe, mida nad juba ammu pole kogunud. Georg Malvius on rohkem kui teretunud tagasi Eestisse ja plaanid tema naasmiseks ongi juba välja töötatud.

Ulla-Britt Edberg

Svenska Dagbladet 29.3.1989